

Hayvan Çiftliği: Anti-Komünizm Propagandası mı Bürokrasi Eleştirisi mi?

The Animal Farm: Was It An Anti-Communist Propaganda Or A Criticism Of Bureaucracy?

Gencer Çakır

Özet: George Orwell'in Hayvan Çiftliği ve 1984 adlı eserlerine yönelik genel kanı insanlığın geleceğinde oluşacak gözetim toplumunun bir tanıtılması ya da komünizm eleştirisi yapıldığı şeklindedir. Ancak bu iki eserde temelde Troçki'nin de adını koyduğu şekilde, "bürokratik yozlaşmaya uğramış işçi devleti" eleştirilmektedir. Çalışmada vurgulanmakistenen budur. Ayrıca, Orwell'in bu eserinden yola çıkarak, günümüz sosyolojisine de hâkim olan paradigma, yani meselelerin sınıf bağlamından kopararak anlatmaya meyilli paradigma eleştirilmeye ve bu yoruma karşı bir müdahalede bulunulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: George Orwell, Hayvan Çiftliği, Komünizm, Bürokrasi, Troçki

Abstract: Popular belief is that George Orwell's "Animal Farm" and "1984" are books which tell the story of a supervision society of the future or criticisms of comunism. But both of these novels criticize "the proletarian government corrupted by the bureaucracy" as Trotsky said. This article has focused on this perspective. Taking these works by Orwell as a starting point, the article tries the dominant paradigm in sociology today, which is a paradigm inclined to analyse the problems without a class context; it also tries to intervene against this inclination.

Keywords: George Orwell, Animal Farm, Communism, Bureaucracy, Trotsky

Giriş

Daha önce SSCB'deki bürokratik yozlaşma üzerine epeyce okuduğum için Orwell'in *Hayvan Çiftliği* adlı eserini elime alıp okumaya başladığımda, "Hah," demiştim, "yazar, olayları nasıl da birebir resmetmiş..." Tabii sosyoloji okuduğum sıralarda bizlere, gerek bu eser için gerekse de 1984 için anlatılan hep şu olmuştu: "İşte bakın, geleceğin 'küresel gözetim toplumu'nu Orwell yıllar önce nasıl da görmüş..." Ya da, "İnsanlığın kurtuluşuna dair, başlangıçta iyi niyetli olan tüm plan ve projeler sonunda yıkılmaya, yozlaşmaya mahkûmdur!"

Maalesef Orwell'in bu eserleriyle ilgili genel kanı hep bu yöndedir. Kimi diğer yorumlarda ise Orwell bu eserleri aslında komünizmi kötülecek için yazmıştır. Hatta daha da ileri gidilerek Orwell "CIA adına çalışan bir ajan" olarak bile damgalanır!

Bu kısa makalede Orwell'le ilgili, özelden de *Hayvan Çiftliği* ile ilgili, yapılan bu türden yorumlara bir *karşı-cevap* geliştirmeye çalışacağım. Amacım, eserdeki sembolik karakterlerin gerçekte *neye* ve *kime* karşılık geldiğini açıklamaktan çok, eserin **asıl** eleştiri konusunun ne olduğunu belirtmek olacak.

Orwell'in söz konusu eserlerinde (*Hayvan Çiftliği* ve 1984) geleceğe dair, "sosyalizme" dair genel bir karamsarlık sezilse de, hatta daha da ileri giderek, bu karamsarlık saydığımız bu iki esere büyük ölçüde hâkim olsa da, bu şey buradaki tartışma konumuzun gönyesini asla değiştirmez. Orwell'i hangi yönden eleştirmemiz gerektiğine birazdan değineceğim.

Orwell *Hayvan Çiftliği* adlı eserinde komünizmi değil (!), Troçki'nin de adını koyduğu şekilde, "bürokratik yozlaşmaya uğramış işçi devleti"ni haklı bir şekilde eleştirmektedir. Makalemde vurgulamak istediğim özelden budur. Ayrıca, Orwell'in bu eserinden yola çıkarak, bugünkü "sosyoloji"ye de hâkim olan paradigmayı, yani **meseleleri sınıf bağlamından kopararak anlatmaya meyilli paradigmayı** eleştirmeye ve bu yoruma karşı bir "müdahale"de bulunmaya çalışacağım.

Elbette SSCB'nin maddeci bir eleştirisi konusunda nihayetinde bir "edebiyatçı" olan Orwell'in görüş ve eleştirileriyle yetinmeyiz. Bu konuda yapılan en iyi tahlillerin Troçki'ye ait olduğunu düşünüyorum.¹

¹ Troçki'nin bu konudaki görüşleri için, diğer pek çok eseri arasında bkz. *İhanete Uğrayan Devrim*, Yazın Yayıncılık, Çev. Ayla Ortaç, 3. baskı, İstanbul, 1998; *Marksizmi Savunurken*,

İşçi sınıfının faşizm ve diktatörlüklerle Avrupa'da yenilgiye uğraması, Troçki'nin önderliğindeki Sol Muhalefet'in onca uyarılarına rağmen Komintern'in (yani III. Enternasyonal'in) eski siyasetinde diretmesi, sonuçta yeni bir enternasyonal gerekliliği kıldırmıştı.²

Orwell gibi bir edebiyatçıyla Troçki gibi bir enternasyonalist devrimcinin arasındaki çıplak fark işte tam da burada ortaya çıkıyor: Biri "karamsar", biri ise geleceğe umutla bakıyor! Ama az önce de dediğim gibi Orwell'deki bu "karamsarlık" onun bu bahsi geçen eserinde anlattığı gerçekliğin alay konusu olmasına bir neden olamaz. Ya da eserin bir "CIA ajanı" tarafından kaleme alındığı saçma düşüncesine kapılmamıza da bir gerekçe oluşturamaz.

Orwell'le ilgili bir diğer husus da, onun İspanya İç Savaşı'nda faşizme karşı Troçkistlerin yanında savaşmış olduğu gerçeğidir. Ancak... burada Orwell'in POUM'un (Birleşik Marksist İşçi Partisi) saflarında yer almış olması dikkat çekicidir! Fazla ayrıntıya girmeden Troçki'nin POUM'la ilgili yazdıkları ve bu partinin lideri Andres Nin'le yaptığı tartışmaların çok önemli olduğunu düşünüyorum. O yazışmalarda Troçki, Nin'in, Sol Muhalefet'in ve tüm seksiyonlarının liderleriyle sürekli bir anlaşmazlık içinde olduğunu vurgulamaktadır.³

Tabii Orwell'in bir edebiyatçı olarak bu türden "devrim stratejileri" tartışmalarına angaje olmamış olması belki haklı bir eleştiri nedeni olabilir; ama bence bu konu fazla da abartılmamalı diye düşünüyorum.

Gelelim Orwell'in "CIA ajanı" olması konusuna... Gerçekten de bu şeyin çok sinsice bir itham olduğunu düşünüyorum. Gerçi *Google'a "George Orwell and CIA"* yazdığımda konuyla ilgili epeyce bir malzeme buldum.⁴ Ancak kısa bir inceleme yaptıktan sonra yazıların daha çok Stalinistlerce yazıldığı gerçeği ile

Kardelen Yayınları, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 1992; *Çarpıtılan Devrim*, Yazın Yayıncılık, Çev. Bülent Tanatar, 1. baskı, İstanbul, 1997; *Stalinizme Karşı Bolşevizm*, Yazın Yayıncılık, Çev. Sanem Öztürk, 1. baskı, İstanbul, 2008.

² IV. Enternasyonal'in doğuşuyla ilgili Troçki'nin görüşleri için bkz. Lev Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele*, Yazın Yayıncılık, Çev. Orhan Koçak – Orhan Dilber, 3. baskı, İstanbul, 1998 içinde Altıncı Bölüm; ayrıca Lev Trotskiy, *Geçiş Programı*, Kardelen Yayınları, Çev. Zeynep Gök, İstanbul, 1992.

³ Daha fazlası için bkz. Lev Troçki, *İspanyol Devrimi (1931-1939)*, Yazın Yayıncılık, Çev. Emrah Dinç - Umur Konuş, 1. baskı, İstanbul, 2000 içinde özellikle "Ekler: Troçki-Nin yazışmaları" adlı bölüm.

⁴ Orwell'in ve tabii onunla birlikte diğer pek çok aydının (örneğin Arthur Koestler, André Malraux, Bertrand Russel vb.) CIA'in "anti-komünizm" propagandasına nasıl alet edildikleri, Frances Stonor Saunders'ın *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı* adlı çalışmasına dayandırılmaktadır. Eserdeki temel tez şudur: Soğuk Savaş yıllarında Amerika, Batı Avrupa'da gizli bir kültürel propaganda faaliyeti başlatmıştır. Bu faaliyetlerin finansörlüğünü CIA üstlenmiştir ve bu doğrultuda sosyalist ve komünist kimi aydınlar "anti-komünist" bir çizgiye çekilmek istenmiştir. Burada elbette CIA'in bu sinsice faaliyetlerini yadsımak gibi bir amacım yok! Asıl üzerinde durmamız gereken şudur bence: "Anti-komünizm" propagandasında CIA'in de elini güçlendiren SSCB'deki kabul edilemez uygulamalar, ve **Stalinist totaliterizmi komünizmle eşit sayan çarpık sol görüş!**

karşılaştım! Pek çok yazıda “Orwell”, “Anti-Komünizm” ve “Troçki” yan yana ve eş anlamlı (!) kullanılıyor. Bakın örneğin *Sosyalist Gerçekçi Sanat Dergisi*’nde çıkan bir yazıda konuyla ilgili şöyle bir başlık atılmış: “George Orwell Anti-komünist Propagandacı, Troçkizm Şampiyonu, Muhbir.”⁵

Bir başka yazı da TKP’den Kemal Okuyan tarafından yazılmış. “CIA ajanlarına bakın” başlıklı yazısında o da şöyle diyor:

“George Orwell... CIA bağlantılarını bilen biliyor. Hayvanlar Çiftliği ve 1984’in CIA tarafından nasıl kullanıldığını, nasıl filmleştirildiğini de. Ancak hâlâ onun yazdıklarının totaliter yönetimlere karşı bir manifesto olduğunu düşünmeye devam eden, onu ciddiye alanlar var. O zaman hemen söyleyelim bu aşâğılık herif, patronlarına düzenli olarak yalnızca komünistleri ya da öyle gördüklerini değil, insanların özel yaşamlarını, ayışları ve eşcinselleri de ihbar ediyor. Anlayacağınız bayağı ‘Big Brother’ özentisi. Bağlantıda olduğu CIA görevlileri ondan gelen listelerde kimin neyle suçlanacağını tahmin ederek iddiaya giriyorlar. Kitap yakmak suç olduğundan bunu önermiyorum ama hiç değilse kaldırın kitaplığınızd!”⁶

Bu iki örnek bence her şeyi yeterince özetliyor. Maalesef Türkiye solunda “Troçkizm = Anti-Komünizm” denklemi genişçe kabul gördüğü, ve “Troçkist/Troçkizm” ifadeleri de sol’da insanları aşâğılamak için kullanılan ifadeler olduğu için⁷, Troçki’ye sempatiyle bakan bir yazarın Stalinist cepheden eleştiriler alması beni pek şaşırtmadı.

Her şeyden önce şu iki şeyi birbirinden ayırmanın önemli olduğunu düşünüyorum: Eseri yazmakla, eserin daha sonra kötüye kullanılması arasındaki farka dikkat edelim. Bence bu şey bir bütün olarak **sınıf mücadelesiyle alakalı**. Biraz açayım: Hatırlarsanız Lenin’in Ekim Devrimi öncesinde “Alman ajanı” suçlamasıyla hakkında yakalama ve hatta yok etme kararı çıkarılmıştı. Eğer devrim başarıya ulaşmasaydı, Kornilov’un karşı-devrimci girişimi başarıya erişseydi bugün Lenin’i çok farklı şekillerde öğreniyor olacaktık –hoş, yine farklı şekillerde öğretmek için ellerinden geleni yapıyorlar ya...

Söylemek istediğim özünde şudur: **Bugün sınıf mücadelesi açısından bir bütün olarak burjuvazinin genel üstünlüğü altındayız**. Siyasetten kültüre, bilimden sanata değin her tarafa sirayet etmiş bir “sistemik-virüs”le hastalanmış bir hâldeyiz. Eğer dün ve bugün “Stalinist totalitarizm” eleştirisi sistem tarafından “anti-komünizm” propagandasına bir malzeme sunuyorsa, bu kimin suçu? Yazar, aydın ve devrimcilerin mi? Ya da şunu ele alalım: Aman eleştirilerimiz sistemin hoşuna gidecek, sus pus olalım, yapılan hataları eleştirmeyelim mi demeliyiz? O zaman bu şey, üzerimizdeki totalitarizm baskısını daha da artırmaz mı?

⁵ Bkz. http://www.sanatcephesi.org/SC/225/george_orwell_anti-komunist_propagandaci,_trockizm_sampiyonu,_muhbir/

⁶ Bkz. <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/cia-ajanlarına-bakin-34065>

⁷ Bu konuda Ali Rıza Tura’nın “Türkiye’de Troçkizm” başlıklı makalesinde anlattığı bir anekdot son derece çarpıcıdır. Bkz. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, Cilt: 8 (Sol), İletişim Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2008 içinde, s. 78.

Ya da her türlü eleştirimizi, “aman düşman güçler bunu kendilerince kullanırlar” refleksiyle hareket ederek saklamalı mıyız?

Kapitalist sistemin “ideolojik aygıtları” maalesef sol hareket güçlü olmadığı için SSCB’ye soldan yapılan haklı eleştirileri, kendince “anti-komünizm” ambalajıyla sunup pazarlayabiliyor. **Bundan dolayı öncelikle bu yapılan alçakça ideolojik manipülasyonu ifşa etmemiz ve bu kötüye kullanmaya dönük ideolojik “taarruza” karşı da yine aynı yılmazlıkla bir “karşı-taarruz” başlatmamız gerekir.**

Bir diğer konu ise *so-called* komünizm... Eğer Orwell’i “anti-komünist” bir edebiyatçı olarak damgalıyorsak, bu, SSCB’deki deneyimin “komünizm” olduğunu daha baştan kabul etmek demektir.

Olan şey “komünizm” miydi yoksa Lenin de dediği gibi, “sosyalizm = Sovyet iktidarı + elektrifikasyon” muydu?

Bu tartışma elbette bu makalenin sınırlarını fazlasıyla aşıyor; ama bu giriş kısmını sonlandırmadan birkaç şey söylemeden geçmeyelim.

“[T]üm çelişkileriyle,” diyor Troçki *Ihanete Uğrayan Devrim*’de, “bugünkü Sovyet rejimini bir sosyalist rejim olarak değil, kapitalizmden sosyalizme geçiş için bir **hazzırlık** rejimi olarak adlandırmak daha doğru olacaktır.”⁸

Stalinizmin belki de en büyük “ideolojik deformasyon”larından biri **SSCB’deki uygulamaların “sosyalizm” olduğu yanılısamasını dünya ölçeğinde kabul ettirmiş olmasıdır.**

Evet, bir zamanlar Lenin sosyalizmi, “Sovyet iktidarı + elektrifikasyon” olarak nitelmişti. “Tek yanlılığının nedeni zamanın propaganda kaygıları olan o vecize,” diyor Troçki yine aynı eserinde, “asgari bir başlangıç noktası olarak en azından kapitalist elektrifikasyon düzeyini varsayıyordu. Halihazırda Sovyetler Birliği’nde kişi başına düşen elektrik enerjisi, ileri ülkelerdekinin üçte biridir. Bu arada Sovyetlerin yığınlardan bağımsız olan bir siyasal mekanizma yarattığını düşünenecek olursanız, Komünist Enternasyonal’in sosyalizmin, **bürokratik güç artı kapitalist elektrifikasyonun üçte biri olduğundan başka beyan edecek bir şeyi kalmamaktadır.**”⁹

Bu giriş kısmını fazlasıyla uzattığımı farkındayım. Okuyucuya tartışmaya kısa da olsa makalenin sonuç bölümünde değineceğimiz sözünü vererek buraya şimdilik bir nokta koyalım.

I

Orwell’in 1945 yılında yayınlanan bu eseri, Rus Devrimi ve sonrasını, bürokratikleşme sonucu meydana gelen “değişimi” anlatmaktadır. Bir mektubunda Orwell bu eserini “Stalin karşıtı” diye adlandırmıştır.¹⁰

⁸ s. 70, vurgular aslında.

⁹ s. 82, vurgu aslında. Daha fazlası için bkz. a.g.e., s. 68-83.

¹⁰ Orwell’in politik olarak Troçkizm’e yakın olduğunu burada not edelim. İspanya İç Savaşı’nda Troçkizm’e yakın POUM’a (Birleşik Marksist İşçi Partisi) katılarak faşizme karşı savaşmış;

Gerçekten de romandaki sembolik anlatım bizi buna doğru sürüklemektedir: İnsanlar “kapitalistler”i ve bir bütün olarak egemenleri, hayvanlar “proletarya”-yı; özele indiğimizde ise romanın ilk satırlarındaki Koca Major’un K. Marx (ve Friedrich Engels), Napoleon’un Stalin ve Snowball’un ise Troçki olduğu anlaşılır.

Roman her ne kadar İngiltere’de anlatılıyor gibi görünse de aslında onunla kastedilen, daha doğrusu *Hayvan Çiftliği* ile kastedilen Sovyet Rusya’dır. Bunlarla ilgili ayrıntılar makale boyunca anlatılmaya çalışılacak. Amaç, roman ile bağlantı kurarak okuyucuya Rusya’daki devrim ve sonrasında meydana gelen değişimi anlatmaktır. Roman bize bu konuda önemli bir köprü vazifesi görecek. Gelin isterseniz ilk önce Rus Devrimi, öncesi ve sonrasındaki toplumsal sürecin kısa bir fotoğrafını çekmeye çalışalım...

II

Sınıflar arasındaki mücadele, Marx ve Engels’in işaret ettiği gibi tüm yazılı tarihin genel bir karakteristiğidir. Sanayi devrimi, kapitalist üretime hız kazandırmakla kalmadı aynı zamanda **sınıf-ıçi** ve **sınıflar-arası** mücadelelerin maddi yapısını da değiştirdi, ve bu savaşmaları eskiye kıyasla daha yalın bir hâle getirdi.

“[B]urjuva döneminin ayırt edici bir özelliği vardır,” der Marx ve Engels *Manifesto*’da, “[s]ınıf karşıtlıklarını yalınlaştırmıştır bu dönem.”¹¹

Sanayi devrimi sonrası toplumlar, tarihin başka hiçbir döneminde görülmeyen büyük göç dalgaları ile şehirlere doluştular ve proletaryanın ölçeğini genişlettiler. Makineli üretim kitlelerin fabrikalara dolmasına, binlerce insanın aynı yerde parçalara bölünmüş işleri yapmasına yol açtı. Bu gelişmeler tabii ki yeni toplumun çelişkilerini de beraberinde getirdi. Marx’a ve Engels’e vücut veren, dahası *Komünist Manifesto*’nun yazıldığı koşullar işte bu koşullardı.¹²

Yeni uygarlığın üretim biçimi beraberinde kitlelerde huzursuzluğa yol açmış ve bu huzursuzluk ilk olarak fabrikaların yıkılıp yıkılmasında yankı bulmuştur. Uzun süren bu mücadele şeklinin ardından işçiler asıl düşmanlarının sermayedarlar ol-

ama daha sonra Stalinistler tarafından hapsedilmiştir. *Katalonya’ya Selam* adlı eserinde bu yaşadıklarını şöyle anlatır Orwell: “Ne yapıp ne yapmadığım fazla bir şey fark ettirmiyordu. Bu, suçluların toplanması değil, düpedüz bir terör dönemiydi. Belirli bir eylemin suçlusu değil, ‘Troçkizm’ suçlusuydum. P.O.U.M. milisinde görev almış olduğum gerçeği, hapse atılmam için yeterli bir nedendi. Kanuna bağlı kaldıkça emniyettesin demektir, biçimindeki İngiliz anlayışına sarılmanın bir yararı kalmamıştı. Fiilen, kanun polisin seçip belirlediği şey olup çıkmıştı. Yapılacak tek şey sesimi kısmak ve P.O.U.M.’la bir ilgim olduğumu gizlemektir.” (Bkz. Alan Yayıncılık, Çev. Jülide Ergüder, 1. baskı, Nisan 1985, s. 230.)

¹¹ K. Marx - F. Engels, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Yordam Kitap, Çev. Nail Satlıgan, Tektaş Ağaoğlu, Olcay Göçmen, Şükrü Alpogut, 4. basım, İstanbul, 2010, s. 22.

¹² *Manifesto*’nun doğuşu üzerine daha derinlemesine bir okuma için bkz. Dirk J. Struik, “Komünist Manifesto’nun Doğuşu ve Tarihsel Önemi”, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Çev. Muzaffer Erdost, 3. baskı, Ankara, 1993 içinde, s. 7-81.

duğunu anlamış ve mücadelelerini siyasi bir atmosferde sürdürmüşlerdir. Bu siyasi atmosferde süren işçi sınıfının mücadeleleri –Batı’da– 1848 ve 1871 Paris Komünü gibi etkisi büyük devrimsel deneyimlerin yaşanmasına yol açmıştır.

İşçi sınıfının peşine köylü kitlelerini takarak iktidarı ele geçirdiği ilk muzaffer devrim ise şüphesiz Rus Devrimi’dir. Daha önceki toplumsal hareketlere nazaran Rus devriminde işçi ve köylü kitleleri bir araya gelerek işçi sınıfının önderliğinde iktidarı ele alabilmişlerdir.

I. Dünya Savaşı’nın içinden çıkmış olan devrimin -geri bir ülkede meydana geldiği için- kaderi uluslararası -özelde de Avrupa’daki- proleter mücadelelerin başarı kazanmasına bağlıydı. Avrupa’da da Rusya’daki gibi işçi sınıfının iktidarı ele alması meydana gelmeyince Rusya’nın geri yapısından dolayı meydana gelen devrim çok kısa bir süre zarfında bozulmaya doğru bir seyir izledi. Romanda bu konular masalsi bir havada, sembolik deyişlerle anlatılmaktadır.

III

Şimdi romanın incelenmesine geçebiliriz... Roman, İngiltere’de **Manor Çiftliği** diye bir yerde geçer. Bu çiftlik içerisinde birçok hayvanı barındırmaktadır ve bir kişinin **özel mülkiyeti** altındadır. “*Manor Çiftliği sahibi Bay Jones her gece yaptığı gibi kümesleri kilitlemişti...*” diye bir cümleyle başlıyor roman.¹³

Romanın başında yer alan Koca Major isimli domuzun K. Marx’a benzediğini, en azından yazarın böyle bir karakter ile K. Marx’ı (ya da diğer başka yorumlara göre Lenin’i) anımsatmak istediğini az önce söylemiştik. Romanın başlarında bu domuz, çiftlik içerisinde hayvanlara, “*yoldaşlar*” diye seslendikten sonra şunları söyler: “*Kısa hayatımız sefalet içinde ve hiç durmadan çalışmakla geçer...*”, “*Hayvanların hayatı sefalet ve köleliktir.*”, “*İnsan, sahip olduğumuz tek düşman. İnsanı bulunduğu yerden indirelim; indirelim ki açlığın ve biteviye çalışmanın sebebi sonsuza kadar yok olsun.*”, “*İnsan vermeden, üretmeden, tüketen tek mahlûktur...*”, “*İnsanı ortadan kaldırırsak çalışmalarımızın karşılığını alır ve hemen o gün zengin ve hür oluruz. O zaman ne yapmalıyız? İnsan ırkını yok etmek için ruhumuzla, bedenimizle, gece gündüz çalışmalıyız!*”, “*İnsanlarla hayvanlar arasında müşterek menfaatler bulunduğunu, birinin refahının diğerinin refahı olduğunu söyleyenlere sakın inanmayın; bu tamamıyla kandırmacıdır.*”, “*Bütün insanlar düşman, bütün hayvanlar arkadaştır.*”

Bu alıntılarda Marx ve Engels’in **Manifesto**’da yaptıkları tespitleri sembolik bir hâlde bulabiliriz sanırım. Romanın ilerleyen bölümlerinde, “*açlığın hayvanlar için dayanılmaz bir hâl almaya başlamasından*” sonra hayvanlar çiftlikte huzursuzlanmaya ve olaylar çıkarmaya başlarlar. “*Kısa bir sürede Bay Jones’u hatırlatan her şeyi yok ederler...*” ve çiftliğin yönetimini ele geçirirler.

¹³ Metin içerisinde eserden yapılacak alıntılarda şu kitaptan yararlanıldı: George Orwell, **Hayvan Çiftliği**, Şöle Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2001.

Burada hayvanların başında yer alan domuzlar önemli bir rol oynamışlardır, çünkü domuzlar diğerlerinden daha “akıllı” hayvanlardır. “Okuması yazması en çok gelişmiş olanlar domuzlardı.” Hatta onlar, olaylar bu hâle gelmeden çok önce Koca Major’un kendilerine öğrettiklerini **Animalizm** diye adlandırıp hayvan fikir sistemini kurmuşlardır.¹⁴

Hatırlanırsa Rus Devrimi’nin başını her ne kadar işçi kitleleri çekmiş olsa da aslında onlar da bir partiye (Bolşevik Partisi) bağlıydı. Bolşevikler emperyalist savaşa karşı iç savaşı örgütleyerek işçi sınıfı içerisinde örgütlenmiş ve yeteri kadar gücü elde ettikten sonra da Ekim’de iktidarı ele alıp bunu Sovyetlere bırakmışlardır. Bolşevikler sadece hareketin seyrini “organize etmişler”; Rus işçi ve köylülerine iktidar yolunu göstermişlerdir.

Yapılan devrim sonrası domuzlar çiftlikte gündelik yaşamı örgütleme işine girerler. “Her güçlüğün altından domuzların zekâsı ve Boxer’in müthiş kaslarıyla kalılabiliyordu...” diye anlatır yazar. “Çiftlik işleri yaz boyunca, saat gibi tıkır tıkır işledi. Hayvanlar düşünemeyecekleri kadar mutluydu...”

Sovyetler, işçi demokrasisinin organlarıydı. Burada işçi temsilcilikleri, köylü temsilcilikleri bulunur; gündelik sorunlar dile getirilir, tartışılır ve karara bağlanırdı. Romanda bu şöyle anlatılmıştır:

“...Hayvanlar büyük samanlıkta Toplantı denilen genel kurulda bir araya geliyor; toplantıda haftalık işleri tasarlıyor, çözümler öne sürülüyor ve fikirler müzakere ediliyordu. Teklifler daima domuzlar tarafından öne sürülüyordu.”

Hatırlanırsa bir süre sonra, özellikle Alman Devrimi’nin (1918-1923) kaybedilmesiyle birlikte, Bolşevik Parti bir ucunu Troçki’nin çektiği muhalif grup (Sol Muhalefet) ile diğer ucunu Stalin’in çektiği grup arasındaki çekişmeye yol açar.¹⁵ Yazar bu çekişmeyi şu cümlelerle anlatır:

¹⁴ Eserde “domuzlar” şeklinde sembolleştirilen karakterler ile Bolşevik Parti ve özelde de daha sonra bu partinin dönüşeceği biçim olan Bürokrasi kastedilmektedir.

¹⁵ Lenin, daha hayattayken parti içindeki bu gerilimin doğurabileceği tehlikeye işaret etmiştir. 24 Aralık 1922 yılında Parti Kongresi’ne yazdığı bir mektubunda Parti Merkez Komitesi’nde bir bölünme tehlikesine karşı uyarılarda bulunur. Şöyle yazar Lenin: “Ben herhangi bir bölünmeye karşı güvence olarak istikrar ve güç sağlamayı yakın gelecek için düşünüyorum (...) Bu açıdan alındığında, istikrar sorununun temel etmenleri Merkez Komitesi’ndeki Stalin ve Troçki gibi üyelerdir. Onların arasındaki ilişkilerin, aslında önlenilecek olan bir bölünme tehlikesine yol açacağı görüldüğüdür. (...) Yoldaş Stalin, Genel Sekreter olması nedeniyle elinde sınırsız yetki toplamış durumdadır ve yoldaş Stalin’in bu yetkiyi her zaman yeterli dikkat ve ihtiyatla kullanabileceğinden **kuşkuluyum**. Öte yandan yoldaş Troçki, Ulaşım ve Haberleşme Halk Komiserliği konusunda Merkez Komitesi’ne karşı yürüttüğü mücadelede kanıtlamış olduğu gibi, sadece **çarpıcı yetenekleriyle** sivrilmemektedir. Yoldaş Troçki, kişisel yetenek açısından bugünkü Merkez Komitesi’nin belki de **en güçlü, en üstün yetenekli üyesidir**; ne var ki, o da kendine aşırı güven göstermiş ve işlerin sadece idari yönüne [gereğinden fazla] önem vermiştir. Bugünkü Merkez Komitesi’nin ileri gelen bu iki liderinin özellikleri, kaçınılmaz biçimde bölünmeye yol açabilir ve partimiz bunu önlemek için gerekli tedbirleri almadığı takdirde, bölünme beklenmedik bir anda patlak verebilir.” (vurgular bana ait). Lenin, **Son Yazılar Son Mektuplar**, Ekim Yayınları, Çev. Seçkin Selvi Cılızoğlu, 3. baskı, Ankara, tarih yok, s. 13.

“Domuzların karar alma işlemini yavaşlatan Napoleon-Snowball sürtüşmesi olmasa oylama işlemi daha kolay sonuca erdirilebilirdi.”

I. Dünya Savaşı sadece Rusya’da toplumsal hareketliliğe yol açmadı. Bu savaş Avrupa’nın hemen her ülkesinde işçi sınıfının ayaklanmasına, düzenle sert çatışmalara girişmesine neden oldu, fakat diğer ülkelerin işçi sınıfı burjuvazi tarafından -ve de kendi liderlerinin izlediği teslimiyetçi tutumdan- bir şekilde durduruldu. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Avrupa’nın diktatörlükler çağını yaşaması bundan başka bir olguyla açıklanamaz diye düşünüyorum.

İşçi sınıfının yükselişi karşısında büyük sermaye sınıfları İtalya’da Mussolini’yi, Almanya’da Hitleri ve İspanya’da da Franko’yu “siyaset sahnesine” yükseltti. Bu gerici dalga Rusya’yı da yakından etkiledi elbette. Rusya’da da başını Stalin’in çektiği bir bürokrasi tabakası işçiler üzerinde hâkimiyet kurdu.¹⁶

İktidarın Sovyetlerin eline mi, yoksa partinin eline mi bırakılması tartışmaları ikinci görüşün egemenliği ile sonuçlandı. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına gelindiğinde Rusya’da artık bir işçi devletinden değil, bürokratlaşmış ve hatta **bürokratik yozlaşmaya uğramış bir işçi devletinden** söz ediliyordu!

Buradan yola çıkarak gerek sosyalist olsun gerekse de kapitalist olsun her toplum tipinde mutlaka ortaya çıkan “oligarşinin demir kanunu”ndan söz edebilir miyiz? Bence bu, konuyu sınıf bağlamından koparmak olur. Sadece “cebirselsel” uygulamaları yan yana getirerek “bunların hepsi aynıdır” demek, derinlikli bir yaklaşım olmaktan uzak görünüyor.

Orwell’in hem bu eseri hem de ünlü **1984** adlı eseri için yapılan yorumlar genelde, az önce eleştirdiğimiz yoldan gidiyor. Örneğin içinden alıntılar yaptığımız kitabın **Mütercim’in Önsözü** yerinde şu satırlara yer verilmiş:

“Baskıcı yönetim biçimlerinin [hepsi aynı kefeye konuluyor] hareket ve refleks geneleği bellidir; sistemi ayakta tutmak adına, kendilerini güçlü kılmak ve bundan olabildiğince faydalanıp yaşayabildikleri kadar yaşamak. Bu gücün hasmı olan çoğunluğu ve sözcülerini bertaraf etmek ise hem kudretlerini perçinler hem de ömürlerinin uzamasını sağlar. (...) Bu yönetim biçimleri, iki yüzyıldır değişen dünya siyasi sistemlerinin vesayetinde, önceki yüzyıllara göre başkalaşarak, renk ve eylem itibarıyla diktatörlük kalıbı almıştır. (...) George Orwell, ‘Hayvan Çiftliği’nde bizlere, bir çiftlikte, siyasi doktrinlerin [yine hepsi aynı kefeye konuluyor] nasıl amacından koparılıp tersine döndüğünü, aldaniş, daha çarpıcı olan aldatış ve en önemlisi güdü-içgüdü benzeşimlerinin ilkel ve var olan yönlerini, insan-hayvan objelerinden istifade ederek sunmakta.”

Meseleyi böyle koyunca her türlü politik projenin hüsrarla sonuçlanacağı otomatik düşüncesi zihinlere yerleşiyor/yerleştiriliyor ister istemez.

¹⁶ Elbette bu süreç sadece “dışsal” nedenlerle açıklanamaz. Rusya’nın geri yapısı ve özellikle de Avrupa’da devrimin gecikmesi kaçınılmaz olarak bürokrasiyi, “sönümlenmesi” bir tarafa sürükledi. Sovyetler Birliği’nin sınıfsal yapısı ve doğası üzerine daha derinlikli bir çözümleme için bkz. Lev Troçki, **İhanete Uğrayan Devrim**, Yazın Yayıncılık, Çev. Ayla Ortaç, 3. baskı, İstanbul, 1998.

1984 de benzer şekilde bağlamından kopararak okunduğunda akıllara şu geliyor: Geleceğin toplumu insanı hiç de özgür kılmayacak. İktidar denilen şey, biçimi ne olursa olsun, bizleri her yerde kuşatacak vs.¹⁷ Kısaca, geleceğe dair projeler ya da “bir başka dünya mümkündür” diye haykırmak hep şu eleştiriyi karşılar: Ne olursa olsun bunların hepsi hüsrarla sonuçlanıyor!

Kimi zaman da şöyle deniyor: Sovyetler Birliği olsun Faşizm olsun, bir an için ideolojileri çıkarıp bir kenara koyduğumuzda aslında ikisinin de “ikiz kardeş” olduğu anlaşılır.

İşte size meseleyi sınıf bağlamından kopararak yapılan bir başka yorum daha!

Gerek *Hayvan Çiftliği* gerekse de 1984, dönemin politik atmosferi içinde, yaşanan Sovyet deneyimini eleştirmek için kaleme alınmıştır. **Bu tür eserlerden geleceğe dönük umutsuzluk içeren çıkarımlarda bulunmak olsa olsa meseleyi bağlamından koparmak ve çarpıtmak olur.** Bu tartışmaya makalenin sonuç bölümünde tekrar döneceğimiz için şimdilik burada bırakıyoruz.

IV

“Çiftlik sorunları kendi nezareti altında kurulacak lobi tarafından çözülecek, toplantılar gizli olarak yapılacak, kararlar daha sonra ötekilere bildirilecekti...”

Başını Stalin’in çektiği bürokrasi diktası ve onun baskıcı uygulamaları roman da Napoleon’un beslediği köpekler¹⁸ ile sembolize edilmiş. Şöyle anlatır yazar:

“Napoleon, gençleri eğitmenin yetişkinlere verilen eğitimden daha faydalı olduğunu düşünerek Snowball’un komiteleri ile hiç ilgilenmedi. Bu fikrin takipçisi Napoleon, Jessie ve Bluebell’in hasattan sonra doğurduğu dokuz yavru köpeğin eğitimine talip oldu. Sağlam yapılı yavruları süttten kesilince analarından ayırıp koşum odasından el merdiveniyle çıkılan tavan arasına kapattı...” Ve o köpeklerin bu diktaya nasıl hizmet ettiği de şöyle anlatılır: *“Napoleon toplantıları iptal ettiği gün itiraz eden dört genç domuz bu kez de seslerini duyurmaya teşebbüs etse de, köpeklerin buz kestiren hırlamaları onları susturmuştu...”*

Elimde şu an Troçki’nin *İhanete Uğrayan Devrim* adlı eseri var. Kitabın kapağına, hayatlarını devrimci mücadeleye adanmış, Rus devriminin önemli mimarlarından 8 ünlü liderin resimleri yerleştirilmiş. Her bir resmin altında da şu bilgiler yazılı: Krestinski, öldürüldü; Rikov, öldürüldü; Zinoviev, öldürüldü (kurşuna dizildi); Kamanev, öldürüldü; Rakovski, hapsedildi; Yagoda, öldürüldü; Radek, hapsedildi; Buharin, öldürüldü (kurşuna dizildi)... Hadi bunlara bir başka ismi daha ekleyelim: Lev Troçki, sürgün edildi ve daha sonra da Meksika’da bir SSCB

¹⁷ Yeri gelmişken şunu da belirtmeden geçmeyelim: Ray Bradbury’nin *Fahrenheit 451* ile H.G. Wells’in *Zaman Makinesi* de benzer şekilde geleceğin toplumuna dair karamsar bir bakışa sahiptir.

¹⁸ Eserde sembolize edilen “köpekler”, iktidarın baskı araçları vazifesini gören gizli polis olarak okunabilir.

ajanı tarafından başına buz baltası vurularak katledildi! Listeyi uzatmak mümkün... *Stalin'in Cinayetleri* adlı kitabında Troçki şunları yazar: "...Bu satırları yazarken, pek çok ama pek çok kez, şu anda Moskova'da işlenmekte olan korkunç suçlar karşısında kelime dağarcığımızın ve duygu çeşitliliğimizin ne kadar fakir olduğunun farkına varma fırsatını bulduğumu da eklemeliyim!"¹⁹

Romanda bu olaylar Snowball'un üzerine köpeklerin saldırısı sonucu çiftlikten kaçışı; başını Napoleon'un çektiği hayvanların **Yedi Emir**'i bozarak yapılan değişiklikleri çiftlikteki diğer hayvanlara "kılıfına uydurarak" anlatmaları; çiftliğin başına gelen her türlü aksi işlerin sorumlusu olarak Snowball'un gösterilmesi ve bundan dolayı suçlanması, hakkında aslı astarı olmayan itiraf senaryoları yazılması şeklinde anlatılmıştır. Birazdan romandan yapacağım bir alıntı meydana gelen değişimi sanırım en iyi özetleyen alıntı olacak:

"...Clover'in gözleri yaşla doldu. Düşündüklerini ifade edebilseydi, birkaç yıl önce insan neslini yok etmek amacıyla harekete geçtiklerinde hedefin bu olmadığını söyleyecekti. Koca Major, onları ilk defa isyana davet ettiği gece bekledikleri şey, bu vahşet, bu kan dökme sahneleri değildi. Clover, geleceği gözlerinin önünden geçirdiğinde zihninde canlanan, açlıktan ve kırbaçtan kurtulmuş, hepsi eşit, hepsi kendi gücü kadar çalışkan, zayıfların güçlülere karşı kollandığı bir hayvan topluluğu idi. Şimdi ise, bilmediği bir nedenden ötürü kimse düşündüğünü söylemeye cesaret edemiyordu. Hırlayan vahşi köpekler etrafta dolanıyor; yoldaşları adi suçlarını itiraf ettikten sonra parçalanarak katlediliyordu..."

Romanın sonunda domuzların insanlarla beraber aynı masa etrafında yemek yemeleri ("...boyları yetişen hayvanlar yemek odasının penceresinden içeriye bakınca uzun masanın etrafında altı çiftçi ve en ileri gelen domuzlardan altısı oturmuştu. Napoleon masanın onur sandalyesindeydi."); içki kadehlerini tokuşturmaları; domuzların iki ayaklarının üzerinde yürümek için kendilerini zorlamaları ("...az sonra iki ayak üzerinde yürüyen domuzlar birer birer çıkmaya başladılar. Bazıları başarılıydı. Birkaçı da bastona ihtiyaçları varmış gibi yürüyorlardı. En sonunda hepsi avlunun etrafını dolaşmayı becerdi."); çiftliğin isminin **Manor Çiftliği** olarak eski hâline döndürülmesi; **Animalizm**'in **Yedi Emir**'inin tamamıyla değiştirilmesi ("dört ayak iyi! İki ayak daha iyi!", "hayvanlar eşittir ama bazıları daha da eşittir.") ile meydana gelen değişim gözler önüne serilmiştir.

İnsanlarla domuzların aynı masa etrafında kâğıt oynamaları ve kavga etmelerini anlatan yazar romanını şu sözlerle bitiriyor:

"On iki ses aynı anda küfredip bağırıyordu; hepsi de benzer kızgınlıktaydı. Domuzların maskeleri düşmüş, suratları meydana çıkmıştı. Dışarıdaki hayvanlar domuzdan insana, insandan domuza tekrar tekrar bakıyordu. Ama hangisinin hangisi olduğunu söylemek artık mümkün değildi..."

¹⁹ Lev Troçki, *Stalin'in Cinayetleri*, Yazın Yayıncılık, Çev. Maral Berberyan, İstanbul, 2001.

V

Orwell'in bu eseri 17 Ağustos 1945'te İngiltere'de yayınlandı. Tabii bu tarihe kadar emperyalistler ile Stalin'in liderliği altındaki Sovyetler Birliği arasında çeşitli yakınlaşmalar ve anlaşmalar yapılmış -Kasım/ Aralık 1943'te Tahran'da, Şubat 1945'te Yalta'da ve yine aynı yıl Temmuz/ Ağustos aylarında Potsdam'da yapılan görüşmeler- karşılıklı tavizler verilmişti.

Ekim 1944'te Moskova'yı ziyaret eden Churchill, Balkanlar konusu üzerinde Stalin'le bir paylaşım anlaşması imzalar. Anlaşma ile ilgili çarpıcı detaylar için Churchill'in anılarına başvurabiliriz.

Şöyle anlatır Churchill: *"...Balkanlar sorununu çözelim. Ordularımız Romanya ve Bulgaristan'dadır. Bu ülkelerde bizim çıkarlarımız, görevlilerimiz ve ajanlarımız var. Kaosla etmeye değmez. Sorunlarla birbirimizi kırmayalım. İngiltere ve Rusya'ya gelince; Romanya'da sizleri yüzde doksan hâkimiyete, Yunanistan'da bizlere yüzde elli hâkimiyete ve Yugoslavya'da yarı yarıya ne dersiniz?"*

Sözlerimi tercüme ederlerken [Stalin] bir kâğıt üzerine şunları yazdı: *Romanya, Rusya yüzde doksan, diğerleri yüzde on; Yunanistan, İngiltere (ABD'nin de kabulüyle) yüzde doksan, Rusya yüzde on; Yugoslavya, yüzde elli yüzde elli; Macaristan yüzde elli yüzde elli.*

*Söylediklerim Stalin'e tercüme edildiğinde kâğıdı önüme uzattı, hafiften biraz durakladı, sonra mavi kalemini alıp kâğıdın üzerine büyük bir onaylama çizgisi çekip bize geri [uzattı]. Her şey (...) çabu[cak] halledil[mişti]. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Mavi çizgiyle onaylanan kâğıt masanın orta [yerinde] duruyordu. Sonunda şunu [söyledim]: 'Milyonlarca insanın kaderiyle ilgili bir sorunu keyfi bir şekilde halletmemiz biraz hayâsızca [olmadı] mı? Bu kâğıdı yakalım.' Stalin, 'Hayır, onu saklayalım' dedi."*²⁰

Sonuç

Bürokratik yozlaşmanın Bolşevizmin *mantıksal* bir sonucu olmadığını, içsel ve dışsal bir dizi süreçlerin *diyalektik* bir sonucu olduğunu vurgulamamın bir nedeni var. Eğer ilk önermeye bel bağlarsak mantıksal olarak ulaşılabilecek sonuç şu olur: Bürokratik yozlaşmanın kökleri aslında Bolşevizmde hatta ve hatta Marksizmde yatmaktadır. Dolayısıyla yukarıda incelemeye çalıştığımız eser -ve tabii benzeri eserler de- ister istemez soyut ve sınıf bağlamından koparılmış bir "totaliterizm" eleştirisine yönelir. Ama eğer ikinci önermeyi izlersek, meseleye soyut bir totaliterizm optiğinden değil de sınıf mücadelesi optiğinden bakma olanağına kavuşuruz.

²⁰ Aktarım: 20. *Yüzyılın Bir Bilançosu*, Der: A. Elif, Pencere Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 1999, s. 51-52.

Bürokratik yozlaşmayı (yani Stalinizmi) Bolşevizmle eşitlediğimizde “solculuk” adına, kapitalist dünya karşısında, “sosyalizmi” eleştirmekten de ister istemez imtina edilir. Halbuki denklem daha baştan yanlış kurulmuştur! Stalinizm, **mantıksal değil, diyalektik olarak** Bolşevizmin bir ürünüdür!

1917’de Ekim Devrimi başarıya eriştiğinde Lenin, “kapitalist zincirin en zayıf halkası koptu,” demişti. Rusya’nın son derece geri yapısından dolayı devrimin kaderi Avrupa’daki devrimci süreçlerin başarıya erişmesine sıkı sıkıya bağlıydı. Ancak bir dizi olumsuzlukların -bilhassa da önderlik sorunları- bir araya gelmesi Rusya’yı tek başına bıraktı. Dolayısıyla Troçki’nin de dediği gibi, “sosyalizm öncesi sorunların çözülmesi için sosyalist yöntemlerin uygulanması”, şeklinde tarif edilebilecek SSCB’deki sosyalist uygulamalara ilelebet devam edilemezdi. Hem zaten tek bir ülkede işçi sınıfının iktidarı eline geçirmesi devrimi tamamlamaz, olsa olsa onu başlatır. Bu yüzden sosyalist inşa, ulusal ve uluslararası ölçekte sınıf mücadelesi temeli üzerinde mümkündür. “*Sosyalist devrim ulusal arenada başlar, uluslararası arenada gelişir ve dünya arenasında tamamlanır. (...) Sosyalist devrim, ancak yeni toplumun gezegenimizin tüm yüzeyinde en son zafere ulaşmasıyla tamamlanacaktır.*”²¹

SSCB’deki yozlaşma tehlikesi, yanlış kanının aksine, sadece Sol Muhalefet tarafından öngörülmüş değildir! Troçki bir makalesinde, Avusturyalı eski komünist Willi Schlamm ile tartışırken Ekim Devrimi’nden yıllar önce Bolşeviklerin bu konudaki öngörülerini tekrardan anımsatma ihtiyacı duyar.²² Yine bir başka makalesine (*Tek Ülkede Sosyalizm?* makalesi) referansla Troçki 1917’den 1923’e kadar Bolşevik liderler tarafından bu meseleye dair söylenen hemen her şeyi derlediğini söyler. Burada **tüm Bolşeviklerin** üzerinde uzlaştığı bir nokta şudur: “*Batı’da bir devrim olmadan Bolşevizm ya içerdeki karşı devrim yoluyla, ya dışarıdan gelen müdahalelerle veyahut da bu ikisinin birleşmesiyle tasfiye olacaktır.*”²³

İncelediğimiz bu eserin (*Hayvan Çiftliği*) -ve tabii diğerlerinin de- tahlil edilmesinde bu tarihi-toplumsal koşulların birlikte ele alınmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

²¹ Lev Troçki, *Süreklili Devrim Sonuçlar ve Olasılıklar*, Yazın Yayıncılık, Çev. Ahmet Muhittin, 3. baskı, İstanbul, 2007, s. 186.

²² Bkz. Lev Troçki, “Bolşevizm mi Stalinizm mi?”, *Stalinizme Karşı Bolşevizm*, Yazın Yayıncılık, Çev. Sanem Öztürk, 1. baskı, İstanbul, 2008 içinde, s. 140-141.

²³ A.g.m., s. 141.

Sovyet bürokrasisinin aldığı bu baskıcı biçim, Marx'ın elbette öngöremediği bir şeydi. Zaten Marx, geri bir ülkede proleter devriminin gerçekleşebileceğini tahmin etmemiştir.²⁴

Engels'le birlikte devlet konusu üzerine yaptıkları açıklamalar, daha çok, devletin “belirli bir süre” için proletaryaya gerekli olacağı yönündeydi. Sömürenler mülksüzleştirildikten sonra ortada birbiri üzerine baskı kuracak sınıflar kalmayacağından, devlet, eriyen maddi temeli üzerinde ilelebet yaşayamaz ve bundandır ki o, ölmeye (ya da “sönümlenmeye”) mahkûmdur.

Marx ve Engels'ten sonra Lenin de *Devlet ve Devrim* adlı eserinde bu konuyu sistemli bir şekilde ele alır. “Devletin ‘Sönmesi’ ve Zora Dayanan Devrim” adlı bölümde Lenin, Engels'ten uzun bir alıntı yapar. Bu alıntıda Engels'in değindiği birkaç noktaya burada yer vermek anlamlı olabilir. Şöyle diyor Engels, Dühring'le tartışırken:

“Proletarya devlet iktidarını ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyeti durumuna dönüştürür. Ama bunu yapmakla, proletarya olarak kendi kendini ortadan

²⁴ Dikkat edilirse burada “tahmin etmemiştir” deniyor, geri bir ülkede proleter devrimini “düşünmedi” değil! Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'nun 1882 tarihli Rusça ikinci baskısına yazdıkları *önsöz*'de şunları söyler: “Eğer Rus devrimi Batı'da bir proleter devrimine ışık yakar da bu iki devrim böylece birbirini tamamlarsa, bugünkü Rus ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişim için hareket noktası yerine geçebilir.” (vurgular bana ait). K. Marx - F. Engels, *Komünist Manifesto ve Hakkında...*, s. 58.

kaldırır, bütün sınıf ayrımları ile sınıf karşıtlıklarını ve aynı biçimde, devlet olarak devleti de ortadan kaldırır. (...) Baskı altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf kalmayınca, sınıf [hâkimiyeti] ve üretimdeki güncel anarşi üzerine kurulu bireysel [varoluş mücadelesi] ile birlikte, bunlardan doğan çatışma ve aşırılıklar da ortadan kalkınca, artık baskı altında tutulacak hiçbir şey yok demektir. (...) Devlet 'ilga' edilmez, **söner**."²⁵

Troçki de Sovyet Rusya'daki sorunu ortaya koyarken şunları yazar: "Devletin ortadan kalkması için, 'sınıf hâkimiyeti ve bireysel varoluş mücadelesi' ortadan kalkmalıdır. Engels bu iki koşulu birlikte anar, (...) [a]ma işler, bir devrimin yükünü omuzlayan kuşaklara değişik görünür. Doğrudur, kapitalist anarşi her bir insanın bütün insanlara karşı mücadelesini doğurur, ama sorun şudur: Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıyla 'bireysel varoluş mücadelesi' henüz otomatik olarak ortadan kalkmaz. İşte sorunun püf noktası budur!"²⁶ Aynı yerde devamında Troçki şunu da söyler: "Amerika gibi en gelişkin kapitalizm örneklerinden biri temelinde **bile**, sosyalist bir devlet herkese ihtiyaç duyduğu her şeyi **sağlayamazdı**, dolayısıyla da herkesi mümkün olduğu kadar çok üretmeye zorlamak durumunda kalırdı."²⁷ (vurgular bana ait).

Troçki'den son bir alıntı daha: "Kapitalist ülkelerde işçi hareketini boğan bürokratik eğilimleri, **bir proleter devriminden sonra**, her yerde ortaya çıkacaktır. Ama çok açıktır ki devrimden çıkan toplum **ne kadar yoksulsa**, bu 'yasa'nın ifadesi o kadar daha katı ve çıplak, bürokratinin aldığı biçimler o kadar daha kaba, sosyalist gelişme için yaratacağı tehlike de o kadar daha büyük olacaktır."²⁸ (vurgular bana ait).

İşte, Sovyet bürokrasisinin neden böyle "canavarlaştığının" maddeci bir tahlili! Dolayısıyla dört şeyi not edelim: (1) Devrimin nerede ve ne zaman başlayacağı asla kestirilemez. (2) Bunun ileri kapitalist ülkelerde başlaması, sosyalizme "geçiş" süresini **olsa olsa kısaltır**. (3) En ileri kapitalist ülkede başlasa **bile** devrimin yalıtık bir hâlde gelişemeyeceği her zamankinden daha aşikârdır! (4) Ve son olarak, kapitalizmin yıkılışı ile gerçek sınıfsız toplumun oluşması arasındaki "geçiş" döneminde bürokratik yozlaşma kaçınılmazdır! Bunun panzehiri ise Sosyalist devrimlerin "sürekliliği" ve gerek bölgesel gerek kıtasal gerekse de dünya ölçeğinde devrimlerin "domino etkisi" ile yaygınlık kazanmasıdır.²⁹

²⁵ Aktarım: V.İ. Lenin, *Devlet ve Devrim*, Eriş Yayınları, 4. baskı, 2003, s. 22-23, vurgu aslında.

²⁶ *İhanete Uğrayan Devrim*, Alef Yayınevi, 1. baskı, İstanbul, 2006, s. 72.

²⁷ A.g.e., s. 72.

²⁸ A.g.e., s. 74.

²⁹ Yeri gelmişken, dünya devrimi sorununun sadece Troçki'ye ait bir yaklaşım **olmadığını** belirtelim. Bolşevik Parti programının giriş satırlarındaki şu ifadeler ne demek istediğimizi açıklayacaktır: "Rusya'da Ekim devrimi proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmiştir. (...) Dünya proletaryası komünist devrimi çağı başlamıştır." (Aktarım: Lev Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, Yazın Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul, 1998, s.79). Ayrıca bu konuda Troçki'nin 1930'da kaleme aldığı, *Tek Ülkede Sosyalizm?* başlıklı makalesi de son derece açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Bkz. <http://www.marxists.org/turkce/trocki/1930/tus.htm>